

2. **Месель-Веселяк В.Я.** Реформування аграрного сектора України : здобутки і проблеми / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 3-8.

3. **Михасюк І.** Регулювання земельних відносин : монографія / І. Михасюк, Б. Косович. – Львів : Вид-во ЛНУ, 2002. – 264 с.

4. **Паламарчук Л.В.** Ринок землі в Україні: сутність, принципи, цілі, функції, механізм / Л.В. Паламарчук // Проблеми розвитку земельних відносин на засадах нового Земельного кодексу України : матер. всеукраїнської наук. конф., м. Київ, 10-11 вересня 2002 року. – К. : Вид-во "Либідь". – 2002. – С. 56-59.

5. **Третяк А.М.** Шляхи регулювання ринку землі / А.М. Третяк // Вісник аграрної науки. – 2003. – № 10. – С. 62-66.

6. **Федоров М.М.** Організаційно-економічні передумови формування ринку земель сільськогосподарського призначення / М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 25-31.

***Гнаткович О.Д.* Формирование рынка земель сельскохозяйственного назначения как предпосылки осуществления предпринимательства в аграрной сфере**

Рассмотрены проблемы формирования и функционирования рынка сельскохозяйственных земель в Украине. Проанализирована возможность формирования такого вида рынка и перспективы его развития в стране. Отдельно подчеркнута необходимость государственного регулирования рынка сельскохозяйственных земель в стране. Установлено, что лишь реальный владелец земли сможет стать действительно хозяином на ней, а рынок сельскохозяйственной земли (контролируемый государством) будет объективным механизмом отбора эффективной формы ведения хозяйства.

Ключевые слова: сельскохозяйственные земли, рынок, реформирование земельных отношений, государственное регулирование.

***Gnatkovich O.D.* Agricultural land market forming as a base of agrarian entrepreneurship realization**

The problems of forming and functioning of agricultural land market in Ukraine is considered. Possibility of formation and its progressive development in the future in the country are analyzed. Specially some necessary aspects of state regulation of agricultural land market are shown. It is set that only the real proprietor of earth will be able to become indeed an owner on it, and a market of agricultural earths (controlled the state) will be the objective mechanism of selection of effective forms of menage.

Keywords: agricultural lands, market, reforming of land relations, state regulation.

УДК [338.246.025.2+34:630*6]/(477)

*Здобувач Г.С. Гулик¹ –
НЛТУ України, м. Львів*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Звернено увагу на актуальність вивчення економіко-правового регулювання лісокористування в Україні. Розглянуто значення державної лісової політики, яка повинна бути зорієнтована на екологізацію лісового господарства. Запропоновано ввести в еколого-економічний цикл наук такий науково-дослідний напрям, як "еколого-економічне право лісокористування". Проаналізовано методи управління й контролю у сфері лісокористування. Подано пропозиції щодо впровадження належного економіко-правового механізму лісокористування.

Ключові слова: лісокористування, стає лісокористування, економіко-правове регулювання, лісові ресурси, лісова політика.

¹ Наук. керівник: акад. НАН України, проф. Ю.Ю. Туниця, д-р екон. наук – НЛТУ України, м. Львів

Ефективне економіко-правове регулювання лісокористування є однією з найбільш актуальних проблем в Україні. Це зумовлено тим, що охорона, відтворення та використання лісових ресурсів в Україні не відповідають концепції сталого розвитку та міжнародним принципам лісокористування. Деградація лісів, що відбувається під впливом антропогенних та природних чинників, є актуальною проблемою. Внаслідок пожеж, пошкоджень, незаконних рубань тощо в Україні щороку втрачаються значні площі лісів. За останні три роки втрачено близько 56 тис. га лісів. У 2007 р. зареєстровано 11332 випадки незаконних рубань з обсягом деревини 17157 м³ зі збитками величиною 8 млн 317 тис. грн [3]. Сьогодні значною мірою лісокористувачі та управлінські структури у сфері лісового господарства ігнорують сутність екологічної економіки щодо умов охорони, використання й відтворення лісових ресурсів. Внаслідок порушення еколого-економічних принципів лісокористування ліси України перебувають у критичному стані. Він формувався впродовж тривалого періоду, і його причиною є нехтування об'єктивних законів розвитку й відтворення природно-ресурсного комплексу України, охороною довкілля тощо [1, с. 153].

Ситуація лісокористування, що склалася в країні, є результатом того, що за період перебування України у складі СРСР економічний розвиток планувався і здійснювався без урахування екологічних інтересів населення та еколого-правових норм. У таких умовах лісові ресурси використовувались відповідно до "потреб" планової економічної системи, що призвело до значних порушень екологічних вимог.

Ці та інші проблеми призвели до того, що в наш час реалізація принципів екологічної економіки, сталого розвитку лісового сектору потребує: глибокого теоретико-методичного вивчення економіко-правових засад, відповідного вдосконалення механізму лісокористування та належного забезпечення законодавства. Державна лісова політика повинна бути зорієнтована на екологізацію лісового господарства, на забезпечення моделі загальної теорії сталого розвитку лісового сектору. Для реалізації цієї моделі потрібне висококваліфіковане кадрове забезпечення, яке б розуміло й відповідно здійснювало на практиці вимоги концепції сталого розвитку, тобто інтегрування і баланс екологічних, економічних та соціальних компонентів у лісовому секторі. Сьогодні не кожен працівник лісового господарства розуміє сутність сталого розвитку, який базується на гуманній ідеології людської діяльності в гармонії з природою, на поліпшення якості життя сучасного й майбутнього поколінь. Варто зазначити, що неможливо розуміти й реалізувати на практиці теорію сталого розвитку без належної еколого-економічної грамотності й свідомості населення, без насичення відповідними знаннями кожного фахівця про причинно-наслідкові взаємозв'язки і залежності між людською діяльністю та природним середовищем.

Для ефективного й об'єктивного економіко-правового регулювання лісокористування потрібна детальна інформація про стан та умови використання, відтворення та охорону лісових ресурсів. На жаль, сьогодні немає прозорості й відповідної інформаційної бази щодо діяльності Держкомлісгоспу, спрямованої на ефективне лісокористування відповідно до концепції сталого

розвитку. Немає чіткої процедури щодо залучення громадськості до прийняття важливих рішень у лісовому господарстві. Наприклад, виділення і надання права на постійне і тимчасове користування земельними лісовими ділянками (статті 17 і 18 Лісового кодексу), затвердження і порядок розрахункової лісоосіки (стаття 43 Лісового кодексу), розміщення, проектування, будівництво і введення в дію підприємств, споруд та інших об'єктів, які шкідливо впливають на відтворення й стан лісів (стаття 60 Лісового кодексу) тощо.

Отже, оскільки нині немає чіткого менеджменту лісів високої природоохоронної цінності, недосконалий теоретичний і практичний аспекти моніторингу та сертифікації лісів, недосконала нормативно-правова база у сфері ведення лісового господарства на радіоактивно-забруднених територіях внаслідок аварії на ЧАЕС, а також враховуючи значення лісів у підтриманні стабільності біосфери, їхніх функцій (водоохоронна, ґрунтозахисна, кліматорегуляційна, санітарно-гігієнічна, оздоровча, рекреаційна, естетична, виховна та ін.), то необхідно увести в еколого-економічний цикл наук такий науководослідний напрям як *еколого-економічне право лісокористування*.

Еколого-економічне право лісокористування – система науково обґрунтованих заходів та стимулів еколого-економічного характеру, реалізація яких має на меті відповідне правове забезпечення охорони, раціональне використання та відтворення лісових ресурсів.

Значення еколого-економічного правового механізму лісокористування в еколого-економічній системі полягає у визначенні тих функцій (еколого-економічних), які виконує ліс, та належне закріплення в законодавстві. На відміну від організаційно-правового механізму лісокористування (в основу якого покладено адміністративні заходи), цей механізм базується саме на еколого-економічних заходах. Їх реалізація спрямована на вирішення однієї із найважливіших сучасних проблем, а саме: на охорону, використання й відтворення лісів в Україні відповідно до теорії сталого лісокористування. Визначення сталого лісокористування сформульовано у декларації Конференції міністрів з охорони лісів (Гельсінкі, 1993 р.). *Стале лісокористування* означає управління лісами й лісовими площами та їх використання таким чином і з такою інтенсивністю, які забезпечують їх біологічне різноманіття, продуктивність, здатність до відновлення, життєздатність, а також здатність виконувати сьогодні і в майбутньому відповідні екологічні, економічні і соціальні функції на місцевому, національному і глобальному рівнях, без шкоди для інших екосистем.

Стале лісокористування є ніщо інше, як еколого-політична діяльність держави, здатна встановлювати комплекс обов'язків, правових норм, правил та вимог щодо охорони, раціонального використання та відтворення лісових ресурсів. Отже, успіх оптимального використання лісових ресурсів багато в чому залежить від ґрунтового теоретико-методичного розроблення та її практичної реалізації у сфері лісового господарства, а також від ефективного дієвого еколого-економічного правового механізму лісокористування.

Право лісокористування є складовою частиною права природокористування, тому йому притаманні всі загальні особливості останнього. Водночас, право лісокористування має певні особливості, що обумовлено формою

власності на ліси, їх правовим режимом, значущістю лісів у виконанні екологічної, економічної та соціальної функцій.

Відповідно до ст. 41 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", основними елементами економіко-правового механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища є: взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій з раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів щодо охорони навколишнього природного середовища на основі економічних важелів; визначення джерел фінансування для охорони навколишнього природного середовища; встановлення лімітів на використання природних ресурсів, скиди забруднювальних речовин у навколишнє природне середовище та на утворення і розміщення відходів; встановлення нормативів плати і величини платежів за використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднювальних речовин у навколишнє природне середовище на утворення і розміщення відходів та інші види шкідливого впливу; надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг у разі впровадження ними маловідходних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії; здійснення інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Створення ефективного механізму економіко-правової відповідальності та відповідного регулювання еколого-економічних відносин галузі лісового комплексу є в наш час однією з базових умов для реалізації принципів сталого розвитку. Роль лісів у забезпеченні сталого розвитку було висвітлено на конференціях, які відбувалися під егідою Організації Об'єднаних Націй із навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), Всесвітньому саміті зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 р.), а також під час різних важливих міжнародних форумів з питань навколишнього середовища та забезпечення сталого розвитку.

Тривалий період в Україні управління й контроль у сфері лісокористування здійснювались адміністративними методами. Вони відігравали визначальну роль у сфері охорони, використання та відтворення лісових ресурсів на різних рівнях (локальний, районний, обласний, національний). Реалізація цих методів була насамперед пов'язана із створенням відповідних адміністративних структур, які були наділені комплексом повноважень щодо застосування заходів прямого примусу до діяльності, яка пов'язана з використанням лісових ресурсів: надання дозволів на спеціальне лісокористування, обмеження чи призупинення лісовиробничої діяльності, що становила загрозу довкіллю тощо. Такі методи в умовах адміністративно-командної системи управління були об'єктивно необхідним засобом впливу на екологічну мотивацію поведінки суб'єктів природоохоронних відносин. Відсутність економічних важелів і стимулів, призводила до того, що лісокористувачі не були зацікавлені в забезпеченні комплексного й раціонального використання, відтворення та охорони лісових ресурсів.

Наприкінці ХХ ст. було здійснено спробу запровадити рішучий перехід від переважно адміністративних до економічних методів управління у сфері лісокористування. Але практика підтвердила, що необхідне тісне поєднання адміністративних та економічних методів у цій сфері. Потреба в узгодженні еколого-економічних інтересів сприяла усвідомленню необхідності доповнити механізм адміністративного регулювання екологічних відносин методами економічного впливу на лісокористування. Головним завданням впровадження економічних методів в управління лісового господарства є: забезпечення еколого-економічної узгодженості між інтересами суспільства та інтересами лісокористувачів; доповнення механізмів регулювання лісогосподарської діяльності елементами еколого-економічного стимулювання; забезпечення оптимального, раціонального використання фінансових, матеріально-технічних ресурсів, які можуть бути використані для охорони та відтворення лісів тощо. Економічні й адміністративні методи не можна протиставляти, вони тісно взаємопов'язані між собою і взаємодоповнюють один одного. Адміністративні методи встановлюються адміністративним законодавством, а економічні – природоохоронними та еколого-правовими нормами. Характерною особливістю адміністративних методів впливу на лісокористувачів є те, що вони ґрунтуються на адміністративних приписах, виконання яких забезпечується примусовою силою держави. У сучасних умовах вони теж є об'єктивно необхідними засобами впливу на екологічну мотивацію лісокористувачів. Економічні методи спонукають до необхідної поведінки, яка ґрунтується на майновому інтересі, вигоді, на матеріальній зацікавленості носія екологічних прав у досягненні реальних цілей.

Поєднання адміністративних та економічних методів забезпечення охорони, відтворення та раціонального лісокористування є основним напрямом оптимізації економіко-правового механізму в лісовому господарстві [1, с. 45-75]. Сьогодні, в умовах перехідного періоду у сфері економіко-правового регулювання лісокористування в Україні, необхідно розробити й активно використовувати відповідні інструменти, на основі яких поліпшувались би процеси ефективного ведення лісового господарства. Саме впровадження належного еколого-економічного правового механізму, а також еколого-економічного стимулювання створить умови для оздоровлення лісової екосистеми, за яких суб'єктам господарювання лісовиробничої діяльності буде вигідно дотримуватися вимог раціонального використання, відтворення, й охорони лісів.

У Лісовому кодексі України (ст. 99) зазначено, що держава здійснює економічне стимулювання розширеного відтворення лісів, зокрема шляхом: компенсації витрат власникам лісів і лісокористувачам у разі впровадження ними заходів відносно розширеного відтворення лісів; застосування прискореної амортизації основних фондів землеохоронного, лісоохоронного та природоохоронного призначення. Компенсація витрат проводиться за кошти державного бюджету України та місцевих бюджетів відповідно до загальнодержавних і регіональних (місцевих) програм. Підставою для розгляду питання про економічне стимулювання заходів щодо розширеного відтворення лісів є заява чи клопотання власників лісів і лісокористувачів до органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування за місцем розташування

лісової ділянки. Порядок економічного стимулювання впровадження заходів щодо розширеного відтворення лісів встановлює Кабінет Міністрів України.

Висновки:

1. Державна лісова політика повинна бути зорієнтована на екологізацію лісового господарства та забезпечення моделі загальної теорії сталого розвитку лісового сектору. Для реалізації цієї моделі потрібне висококваліфіковане кадрове забезпечення, яке б розуміло й відповідно здійснювало на практиці вимоги концепції сталого лісокористування, тобто інтегрування і баланс екологічних, економічних та соціальних компонентів у лісовому секторі.
2. Сукупність передбачених законодавством економічних заходів, які забезпечують охорону, раціональне використання й відтворення лісів, становить еколого-економічний правовий механізм лісокористування, елементами якого є: визначення джерел фінансування щодо ефективної охорони, використання й відтворення лісів; встановлення нормативів плати і величини платежів за використання лісових ресурсів; надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг у разі впровадження ними ефективних методів використання, відтворення, охорони та захисту лісів тощо.
3. Враховуючи значення лісів у підтриманні стабільності біосфери, їхні функції (екологічні, економічні й соціальні), недосконалість нормативно-правової бази у сфері ведення лісового господарства, а також значення лісів як один з вирішальних чинників забезпечення життєдіяльності суспільства і як важлива ланка у системі реалізації сталого розвитку, в наш час необхідне глибоке теоретико-методичне дослідження еколого-економічних правових засад лісокористування та належне забезпечення нормативно-правової бази у лісовому секторі.
4. Еколого-економічні заходи й стимули реалізації ефективного лісокористування повинні ґрунтуватися на чіткій законодавчій системі.

Література

1. **Екологічне право** України в запитаннях та відповідях : навч. посібн. / А.П. Гетьман, М.В. Шульга, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова. – Харків : ТОВ "Одіссей", 2008. – 480 с.
2. **Малишко М.І.** Екологічне право України : навч. посібн. / М.І. Малишко. – К. : Изд-во "Юридична книга", 2001. – С. 148-159.
3. **Основні причини** знеліснення та деградації лісів в Україні / І. Соловій, Я. Генік, О. Каспрук, М. Близнюк // Деградація лісів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Вид-во "Друкарські куншти", 2010. – С. 6-8.
4. **Туниця Ю.Ю.** Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми / Ю.Ю. Туниця. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 298 с.
5. **Туниця Ю.Ю.** Економіка і ринок: подолання суперечностей / Ю.Ю. Туниця. – К. : Вид-во "Знання", 2006. – 314 с.

Гулык Г.С. Теоретико-методические аспекты экономико-правового регулирования лесопользования в Украине

Обращено внимание на актуальность изучения экономико-правового регулирования лесопользования в Украине. Рассмотрена важность государственной лесной политики, которая должна ориентироваться на экологизацию лесного хозяйства. Предложено ввести в эколого-экономический цикл наук такое научно-исследовательское направление, как "эколого-экономическое право лесопользования". Проанализированы методы управления и контроля в сфере лесопользования. Поданы предложения относительно внедрения надлежащего экономико-правового механизма лесопользования.

Ключевые слова: лесопользование, устойчивое лесопользование, экономико-правовое регулирование, лесные ресурсы, лесная политика.

Hulyk H.S. Theoretical and methodological aspects of the economic and legal regulation of forest resource use in Ukraine

Attention is paid to study the relevance of economic and legal regulation of forest management in Ukraine. It is considered the important role of the state forest policy, which should be focused on environmentally friendly forestry implementation. Also it is proposed to introduce such direction as "environmental and economic forest law" in the ecological-economic group of science directions. The methods of management and control of forest resource use are analyzed. The proposals developed to implement appropriate economic and legal mechanism for forest resource management.

Keywords: forest resource use, sustainable forest management, economic and legal regulation, forest resources, forest policy.

УДК 630*165.7 *Асист. Т.І. Харачко, канд. с.-г. наук; асист. М.М. Лісовий, канд. с.-г. наук; аспір. А.С. Жила – НЛТУ України, м. Львів*

МІЖВИДОВА ГІБРИДИЗАЦІЯ РОДУ *PINUS* ТА ЇЇ ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

Представлено аналіз та узагальнення літературного огляду сучасного стану міжвидової гібридизації роду *Pinus* у світі. Наведено перелік природних і штучних міжвидових гібридів. На основі наведеного списку існуючих у світі гібридів між більшістю поширених в Україні сосен зазначено напрями здійснення досліджень в Україні.

Ключові слова: селекція, сосна, рід *Pinus*, інтродукція, міжвидова гібридизація, перехресне запилення, штучний гібрид, природний гібрид.

Вступ. Міжвидова гібридизація є давно відомим та значно поширеним явищем у рослинному і тваринному світі. У лісовій селекції гібридизація є одним із найпоширеніших методів, від яких залежить її результативність [12]. Загалом селекція хвойних видів є довготривалим процесом унаслідок їх багаторічного онтогенезу і відносно пізнього входження в генеративну фазу (10-15 років).

Роботи з гібридизації спрямовані на виробниче випробовування нових форм (гібридів) і вивчення процесів природної гібридизації [11]. Окрім отримання мейотичних поліплоїдів, шляхом гібридизації на різнохромосомному рівні та під час вільного запилення поліплоїдів, гібридизація сприяє отриманню нових форм і видів деревних рослин, що відрізняються від материнських пар такими високими показниками, як: продуктивність, інтенсивність росту на початкових стадіях онтогенезу, наявність рівного повнодеревного стовбура, добрим очищенням від сучків, щільністю деревини, високим вмістом целюлози (для певних видів), екологічною стабільністю, зимостійкістю, посухостійкістю, вітростійкістю, стійкістю проти сніговалу та сніголаму, до різних хвороб та шкідників, а також підвищеною декоративністю. Спеціалізовані сорти можна цінити за такі якості, як: вихід живиці, медоносність, урожай і якість насіння, вміст танінів та інші цінні складові [13, 19, 20].

Вивчення міжвидової гібридизації вносить ясність у питання філогенезу, оскільки наявність природних чи штучних гібридів прийнято вважати показником спорідненості родинних таксонів. Крім цього, гібридогенний